

Inhoud

Voorwoord	7
Deel 1: Geestelijk welzijn in context	11
<i>Een heilzame missie</i> Mw. Drs. M.E. Meijer	13
<i>MGGZ en de actief dienende veteraan</i> Drs. M. Hueting	23
Deel 2: Visies uit de geestelijke verzorging	33
<i>Existentiële zorg na de missie</i> Dr. M.L. Schok en Drs. J.H.M. Mooren	35
<i>Morele zelfbezinning en competentie-ontwikkeling van veteranen</i> Dr. P.H. Vos	59
<i>Geestelijke verzorging en psychosociale zorg voor geüniformeerde beroepen: scheiding, fasering of interdisciplinariteit?</i> Prof. Dr. A.H.M. van Iersel	81
Auteurs	121

Voorwoord

In het begin van het jaar dat Nederlandse militairen naar Mali gaan om daar een belangrijke opdracht te vervullen in het kader van de Verenigde Naties, verschijnt dit boek. Terug van de missie: ‘zorg voor veteranen en de bijdrage van de geestelijke verzorging’. Het gaat over de vraag hoe veteranen – ook de toekomstige Mali Veteranen – het leven zin geven ondanks geweld, en hoe zich in dat verband geestelijke verzorging en psychosociale zorg voor geüniformeerden verhouden. Eenvoudig is de opdracht in Mali niet: het bijdragen aan veiligheid en stabiliteit enerzijds en ontwikkeling van de overheid en samenleving anderzijds is een hoge doelstelling. Het bevorderen van veiligheid en vrede in Mali brengt de mensen die dit uitvoeren daardoor soms juist in een complexe situatie: een situatie die riskant is voor het overleven, voor de fysieke en psychosociale gezondheid en – bij het bestrijden van onveiligheid – voor de trouw aan zichzelf, de eigen waarden en zingeving.

De zin van een militaire missie bestaat niet alleen in het nut ervan, in het halen en realiseren van de opdracht. Natuurlijk is succes voor militairen wel degelijk heel belangrijk: ze willen hun door de politiek verstrekte opdracht goed vervullen, en in het kader van hun militaire professionaliteit is het belangrijk dat effectiviteit motiveert. En effectiviteit helpt militairen om hun waarden met een missie te verbinden. Daardoor kan een missie ook zelf bijdragen aan zingeving.

Maar de meeste levensbeschouwingen weten: het succes van vandaag kan het falen zijn van morgen. En ook omgekeerd: wat aanvankelijk kwetsbaar en onooglijk is, een schijnbare mislukking, kan toch een sleutelement op weg naar recht en vrede blijken te zijn. Ook militairen weten dit uit ervaring: de betekenis van militaire activiteiten kan wisselen in de loop van de nationale geschiedenis of wereldgeschiedenis – zowel in politiek als ook in levensbeschouwelijk opzicht.

Dit is echter geen reden om cynisch of pessimistisch te zijn. De wisselingen van perspectief op militaire praktijken zijn wel een reden voor de werkgever van militairen om goed voor het militair personeel te zorgen, en eraan bij te dragen dat militairen zo gezond mogelijk blijven tijdens hun arbeid, en er na zo nodig herstellen.

Hiervoor heeft de Nederlandse overheid een zorgstelsel ingericht dat internationaal *top of the bill* is. In deze bundel worden in deel I overzichten

hiervan gepresenteerd door het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV) in de persoon van mw. drs. M. Hueting. Voor de militaire GGZ beschrijft drs. M. Meijer vervolgens welke uitgangspunten, doelstellingen en werkwijzen de geestelijke gezondheidszorg voor militairen hanteert. In de opzet van deze bundel fungeren deze beide psychologische bijdragen vanuit het zorgstelsel voor militairen tevens als context van reflectie op de bijdrage van geestelijke verzorging bij de krijgsmacht. De geestelijke verzorging bezint zich voortdurend hoe ze haar bijdrage voor militairen kan optimaliseren. De afstemming op het zorgstelsel voor militairen is hiervan een belangrijk element. Deze vereist een gerichte bezinning. De zorgprofessionals – artsen en verpleegkundigen, psychologen en maatschappelijk werkers – leveren een zeer belangrijke medisch-professionele bijdrage aan gezondheid en welzijn van de militair. Wat betekent het in dit verband dat er ook geestelijk verzorgers zijn? Hoe ziet hun ‘domein’ er uit, wat dragen zij bij aan het geestelijk welzijn van militairen? Zijn zij ook medische of paramedische professionals?

In deel 2 van deze bundel plaatsen vertegenwoordigers van opleidingen tot geestelijke verzorging haar bijdrage aan de krijgsmacht en aan veteraneenzorg uitdrukkelijk in het teken van de morele vorming. De – nog jonge – traditie van intellectuele samenwerking wil dat de drie grote denominaties binnen de geestelijke verzorging bij de krijgsmacht elk een bijdrage leveren in deze reeks bundels. Deze werkwijze doet niet alleen recht aan het levensbeschouwelijk pluralisme in de krijgsmacht en in de geestelijke verzorging, ze verrijkt ook zowel de inhoudelijke als methodische reflectie op het ambt van geestelijk verzorger.

Militairen vormen zichzelf, indachtig de woorden van de Amerikaans militair ethicus J. Toner: ‘*The best education is self education, and the best teaching establishes a foundation for subsequent learning*’ (de beste vorming is zelfvorming, en het beste onderwijs biedt een fundament om verder te leren)¹. De geestelijke verzorging begeleidt deze morele zelf – vorming.

Uiteraard geschiedt de begeleiding door geestelijke verzorging met de nodige zelfreflectie in het teken van voortgaande professionalisering. In 2012 verscheen de bundel ‘Naar eer en geweten. Geestelijke verzorging en de morele vorming in de krijgsmacht’ (De Boer, van Bruggen en Wildering, 2012), gevolgd door de bundel ‘Trouw aan jezelf. Hoe de Geestelijke Verzorging kan bijdragen aan de morele vorming van militairen’ (van Iersel, van Bruggen en de Boer, 2013). Hierbij speelde op de achtergrond de vraag

1 Toner, J.H.(1995), *True Faith and Allegiance. The Burden of Military Ethics*. Lexington, Kentucky: Kentucky University Press. – p. 137

naar de verhouding van morele vorming door geestelijke verzorgers enerzijds en ethiek onderwijs anderzijds. In deze bundel is een afstemming naar andere beroepsgroepen aan de orde: de zorgverleners.

In zijn bijdrage gaat dr. P.H. (Pieter) Vos in op het morele aspect van uitzendingen. Hij laat zien hoe het gevoel van schuld en schaamte bij veteranen functioneel kan zijn bij verwerking maar ook problematisch kan worden, waardoor begeleiding van verschillende hulpdisciplines gewenst is. Ook werken de ervaringen van missies soms lang door en komen ze alleen in kleine en vertrouwde kring nog ter sprake. Het morele aspect vormt een belangrijk onderdeel van de ervaringen, en bij de begeleiding van morele verwerking kan de geestelijk verzorger goede hulp bieden.

Vos laat zien hoe het karakter van het werk van de geestelijke verzorging anders is door de onvoorwaardelijke keuze voor de persoon en de trouw aan zijn leven en zijn verhaal. Ten opzichte van andere hulpdisciplines brengt de geestelijk verzorger een aanvulling. De auteur schetst ook waar de geestelijk verzorger zich op moet richten en welke valkuilen hij in de begeleiding dient te vermijden. Centraal in de begeleiding staat de presentie: de geestelijk verzorger maakt deel uit van de wereld waaraan de veteraan ingrijpende ervaringen overhoudt. Hij kent die ervaringen en is erop gericht volledig en belangeloos met de ander in zijn verhaal mee te gaan. Daarbij noemt Pieter Vos ook de narrativiteit als belangrijk aspect van het werk van de geestelijk verzorger; hij is gericht op de eenheid van het levensverhaal van de veteraan wiens leven zich soms in compleet verschillende werelden afspeelt, waarbij hij te maken heeft met verschillende verantwoordelijkheden, verschillende waarden en normen, en veranderende percepties op de uitzending.

Aan het slot van zijn bijdrage legt Vos een verband met wat hij in eerdere bijdrages naar voren bracht: dat juist de deugdethiek goed aansluit bij de morele problematiek van de militaire wereld. Hij wijst op de competentieontwikkeling van de militair die hem beter in staat stelt een goed leven te leiden. Daarbij werkt hij ook uit hoe om te gaan met ervaringen 'waar niets meer aan te doen is' omdat de mensen om wie het gaat er niet meer zijn. Hij laat zien hoe vergeving en verzoening als concepten in de context van veteranen een uitwerking kunnen krijgen en werkt dit verder uit voor de morele vragen waar veteranen mee kunnen kampen.

Van humanistische zijde wordt door de psychologen dr. M. (Michaela) Schok en drs. J. H. (Jan Hein) Mooren tezamen aan deze bundel een substantiële bijdrage geleverd omtrent de afstemming van traumazorg en geestelijke verzorging. Zij signaleren de noodzaak en mogelijkheid van een eigen inhoudelijke bijdrage van geestelijke verzorging op het gebied van

zinggeving naast die van professionele zorgverleners. Ze maken ook inzichtelijk welke de functie van de substantie van levensbeschouwingen is. Ze bieden zo ook veel aanknopingspunten voor interdisciplinaire afstemming en samenwerking.

De bundel wordt afgesloten met een bijdrage van katholiek theoloog en militair ethicus Prof. dr. A.H.M. (Fred) van Iersel, waarin deze zijn visie geeft op de vraag hoe zinggeving en levensbeschouwing na geweldservaringen verweven zijn, uitgangspunten formuleert voor afstemming met zorgverleners, en ten slotte commentaar geeft op de Richtlijn Geüniformeerde beroepen (te Brake, 2010).

Tot slot dankt de redactie de studentassistenten mw. M. Falke en dhr. R. Goosen die een onmisbare bijdrage leverden aan respectievelijk de totstandkoming van enkele artikelen en de bureauredactie.

De redactie

Literatuur

- Boer, R. de, J.P. van Bruggen en G. Wildering (red.), (2012), *Naar eer en geweten. Geestelijke Verzorging en de morele vorming in de krijgsmacht*. Budel: Damon.
- Brake, H. te (red.), (2010), *Richtlijn geüniformeerde beroepen*. Amsterdam: Impact.
- Iersel, F van, J.P. Van Bruggen, R. de Boer, (2013), *Trouw aan jezelf. Hoe de Geestelijke Verzorging kan bijdragen aan de morele vorming van militairen*. Budel: Damon.
- Toner, J.H. (1995), *True Faith and Allegiance. The Burden of Military Ethics*. Lexington, Kentucky: Kentucky University Press.

Deel 1

Geestelijk welzijn in context

Een heilzame missie

MW. DRs. M.E. MEIJER

Het Landelijk zorgsysteem voor Veteranen (LZV) is als zorgsysteem voor post-actieve veteranen op deze dag die gaat over veteranen in werkelijke dienst, een beetje een vreemde eend in de bijt. Een veteraan in actieve dienst, of officieel in werkelijke dienst, heeft natuurlijk dezelfde zorg nodig als de post-actieve veteraan, maar deze zorg wordt wel ietwat verschillend georganiseerd.

De Diensten geestelijke verzorging, de dienst bedrijfsmaatschappelijk werk van defensie en de Militaire Geestelijke Gezondheidszorg (MGGZ) zijn de militaire participanten in het landelijk zorgsysteem. Zij organiseren naast de zorg voor de veteranen in werkelijke dienst, mede de zorg voor post-actieve veteranen.

Samenstelling LZV

Het LZV is een organisatie van twaalf instellingen, van geestelijk verzorging tot gespecialiseerde geestelijk gezondheidszorg. Als gezegd, drie van de twaalf participanten in het LZV zijn militaire instellingen. De andere 9 instellingen in het LZV zijn civiele instellingen. Het LZV biedt psychosociale hulpverlening, advies, begeleiding en eerstelijns kortdurende begeleiding, en behandeling in de tweedelijns gespecialiseerde instellingen. Dat betekent algemene en gespecialiseerde GGZ hulpverlening, maar ook verslavingszorg, forensische psychiatrische ondersteuning en ook een intensieve klinische opnamemogelijkheid gericht op stabilisatie. Het LZV hanteert een aantal zorgprincipes, en één van die zorgprincipes is dat we de zorg zo dicht mogelijk bij het huis van de veteraan aanbieden. Dat betekent dat het maatschappelijk werk, dat ook huisbezoeken doet altijd dichtbij is. Ook de geestelijk verzorging is heel dichtbij. De instellingen van de tweede lijn zijn regionaal verdeeld, en daardoor ook goed bereikbaar.

De regionaliteit van de opbouw van het LZV wijkt iets af van de regio's die gehanteerd worden door de MGGZ, of van het DCBMW. Dat heeft met organisatorische afstemming te maken. 'Zo dicht mogelijk bij huis' is het uitgangspunt, maar wat betekent dat? Dat wordt per postcode bekeken,

de maatschappelijk werker die het dichtst bij het postcodegebied van de veteraan woont, zal de eerste aangewezen persoon zijn voor de begeleiding.

De organisatie in het kort

Initiatiefnemer en verantwoordelijke voor de inrichting en het management van het LZV is het Ministerie van Defensie. Het Ministerie van Defensie neemt haar verantwoordelijkheid voor de zorg voor veteranen, en ook de Veteranenwet uit 2012 heeft de zorg voor (post-actieve) veteranen bekrachtigd.

De besluitvorming in het LZV gebeurt op basis van consensus. Iedere aangesloten instelling heeft een vertegenwoordiger in de stuurgroep, en die stuurgroep vergadert, besluit en neemt beslissingen op basis van consensus. Het dagelijks bestuur heeft de verantwoordelijkheid voor de ketenregie. Het DB draagt niet de bestuurlijke verantwoordelijkheid over de individuele instellingen. Iedere aangesloten instelling is verantwoordelijk voor het leveren van zijn of haar eigen zorg of begeleiding aan de veteraan.

Verantwoordelijkheden

De stuurgroep is weliswaar verantwoordelijk voor de consensusbesluitvorming, maar er wordt in gezamenlijkheid gekeken naar de manier waarop iedere instelling de zorg voor veteranen het best kan organiseren. Het behandelprogramma aanbod van de verschillende instellingen wordt zo goed mogelijk op elkaar gesloten.

We proberen we zo goed mogelijk *matched-care* te organiseren, in een *stepped-care* volgorde. Dat betekent; behandeling zo dicht mogelijk bij huis, zo laagdrempelig mogelijk en zo specialistisch als noodzakelijk. We gaan dus niet meer doen dan noodzakelijk, we doen vooral dat wat nodig is. En dat doen we gecoördineerd en georganiseerd, met elkaar, en regionaal op het gebied van de directe contacten met de veteranen. Daarbij wordt de autonomie en de eigen verantwoordelijkheid van de veteraan altijd centraal gesteld.

Financiële structuur

Het LZV wordt toch gezien als een wat aparte organisatie. De financiële structuur roept dan ook vaak grote vragen op, want hoe wordt zo'n organisatie nu gefinancierd?

Logischerwijs volgend uit de Veteranenwet en de zorgverplichting van het Ministerie van Defensie, wordt het LZV gefinancierd door het Ministerie van Defensie. Dat houdt in dat het management, dus het dagelijks bestuur en alle bijkomende kosten voor de organisatie van de inrichting, ten lasten komen van het Ministerie van Defensie.